

به نام خدا

افت تحصیلی در دانش آموزان

مولفان :

شهربانو شهزادی

فاطمه سادات کبیری

فهمیه عباسی

پروانه بی یار

انتشارات بامن

(با همکاری سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: شهدادی، شهربانو، ۱۳۵۸
عنوان و نام پدیدآور: افت تحصیلی در دانش آموزان/ مولفان شهربانو شهدادی، فاطمه سادات کیبری، فهیمه عباسی، پروانه بی یار.
مشخصات نشر: انتشارات بامن، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری: ۱۰۷ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۳۸۴-۱۲-۲-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص ۱۰۷-۱۰۲.
موضوع: دانش آموزان - افت تحصیلی
شناسه افزوده: کیبری، فاطمه سادات، ۱۳۶۷
شناسه افزوده: عباسی، فهیمه، ۱۳۶۰
شناسه افزوده: بی یار، پروانه، ۱۳۶۲
رده بندی کنگره: GV۷۵۰
رده بندی دیویی: ۸۳۹
شماره کتابشناسی ملی: ۹۵۱۴۲۰۹
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: افت تحصیلی در دانش آموزان
مولفان: شهربانو شهدادی - فاطمه سادات کیبری - فهیمه عباسی - پروانه بی یار
ناشر: انتشارات بامن
صفحه آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲
چاپ: زبرجد
قیمت: ۹۸۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب‌رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۳۸۴-۱۲-۲-۲
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

۵	چکیده
۷	مقدمه
۱۴	مفهوم آموزش و پرورش
۱۷	جامعه‌شناسی آموزش و پرورش
۱۸	هدف جامعه‌شناسی آموزش و پرورش
۱۹	نظام جدید آموزش و پرورش در ایران
۲۱	نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران
۲۳	آموزش و پرورش دوره متوسطه
۲۵	افت تحصیلی
۲۸	عوامل افت تحصیلی
۲۹	انواع شکست‌های تحصیلی
۳۶	بحثی در مورد تکرار پایه
۴۲	بررسی افت تحصیلی و عوامل موثر در آن در چند کشور خارجی
۴۳	دلایل ترک تحصیل در منطقه خاورمیانه
۴۵	افت تحصیلی در چند کشور پیشرفته صنعتی و شیوه‌های مقابله با آن
۴۵	مقابله با افت تحصیلی در کشورهای آسیا و اقیانوس آرام
۴۷	افت تحصیلی در غرب و شیوه‌های مبارزه با آن
۴۹	شیوه‌های برخورد با پدیده افت تحصیلی در غرب
۵۱	روش‌های اصلاحی و درمانی آموزش و پرورش
۶۹	راه‌حلهای پیشنهادی و اجرایی
۶۹	روش دیگر جلوگیری از افت تحصیلی
۷۴	رویکردهای جامعه‌شناسی به آموزش و پرورش
۸۳	مفاهیم کلیدی
۸۳	نظام آموزش و پرورش

۸۴	ترک تحصیل
۸۵	ترک تحصیل کننده
۸۵	شکست یا افت تحصیلی
۸۶	تحصیلات افراد
۸۶	عدم امیدواری به آینده تحصیلی
۸۷	نرخ ترک تحصیل سواد آموز
۸۷	اصحاب اصالت تجربه
۸۷	جامعه‌شناسی تفهمی
۹۱	نظریه باز تولید مناسبات سلطه ناظر بر معیارهای گزینش در نظام آموزشی
۹۴	پیشینه تحقیق در سطح جهان:
۹۸	نتیجه گیری
۹۹	پیشنهادها
۱۰۲	منابع و مآخذ

چکیده

آموزش و پرورش یکی از قدیمی‌ترین نهادهای اجتماعی است که از بدو تشکیل زندگی گروهی انسان و در پاسخ به نیاز انسان‌ها در روابط متقابل به شکل ابتدایی خود وجود داشته‌است. آموزش و پرورش رسمی از اوایل قرن حاضر به صورت یک نظام فراگیر، ابتدا جوامع پیشرفته و متعاقب آن سراسر جوامع در حال پیشرفت را فرا گرفته است و امروز جامعه‌ای نیست که این نظام نقشی در تحول و پیشرفت آن نداشته باشد. (فومنی، ۱۳۸۲، ۱۳).

قلمرو رشد و فعال شدن استعدادها و توانائی‌های آدمی را زمان- مکان (جایگاه) یا شرایط زمانی- مکانی (موقعیت) تعیین می‌کند و جهت می‌دهد. بنابراین تربیتی سودمند و اثربخش خواهد شد که آن شرایط را در نظر بگیرد و با آنها هماهنگ باشد و یا بتواند شرایط نامطلوب را به شرایط مطلوب تغییر دهد. به عبارت دیگر رشد و تکامل و فعال شدن استعدادها و توانائی‌های هر شخص، مستلزم وجود سالم: خانواده سالم، جامعه سالم و موقعیت (مجموع شرایط زمانی- مکانی موثر) سالم است و توأم بودن آنها از ضرورت‌های آموزش و پرورش موثر و موفق است. (شعاری نژاد، ۱۳۸۱، ۲۱).

از بین بردن بی‌سوادی، بی‌کاری، محرومیت و بسیاری از مشکلات و نارسائی‌های دیگر اجتماعی را باید در کارکرد مدرسه جستجو کرد. مدرسه مکانی است که در آن بهتر از هر جای دیگر میراث فرهنگی هر قوم می‌تواند منتقل شود و استعدادهای بالقوه دانش‌آموزان پرورش یابد و آنان را برای شرکت فعال در جامعه آماده سازد. همچنین مدرسه با پرورش رفتارها و توانائی‌هایی که مردم برای شرکت در تغییرات و رویارویی با آنها بدان نیاز دارند، راه را برای تجدید حیات اجتماعی هموارتر می‌کند. عدم موفقیت نظام‌های آموزش در انجام این رسالت در بسیاری از مواقع به صورت افت یا شکست تحصیلی بروز می‌کند که شامل کیفیت ضعیف یادگیری دانش‌آموزان، تکرار پایه و ترک تحصیل است. افت تحصیلی در کشور ما از پدیده‌های مهم سازمان آموزش و پرورش است که به صورت یک مسأله‌ای مهم درآمده که نظر غالب جامعه‌شناسان و روانشناسان

و مربیان تربیتی را به خود جلب کرده است. پدیده‌ای که هر ساله مقادیر قابل توجهی از منابع و سرمایه‌های انسانی و اقتصادی جامعه را تلف نموده و آثار مخرب و ناگواری را نیز در حیات فردی، خانوادگی و اجتماعی افراد مردود به جای می‌گذارد. باید به مسأله افت تحصیلی اندیشید، زیرا خسارت ناشی از این پدیده که باعث پژمردگی حیات و سرخوردگی یک انسان و داغ شکستی که برای یک عمر بر روان فرد نقش بسته، با تکرار یک سال یا بیشتر، بهبود نمی‌یابد (اظهار ندامت دانش‌آموزان مدارس بزرگسال یا شبانه اعم از دختر و پسر گویای این امر است). ارائه آموزش و پرورش یکسان هم برای همه دانش‌آموزان به رغم تفاوت‌های فردی، مسائل و مشکلات عاطفی در خانواده و تفاوت‌های اجتماعی، اقتصادی و به خصوص فرهنگی خانواده‌ها می‌تواند از عوامل ایجادکننده افت تحصیلی محسوب شود. از آنجا که تفاوت فرهنگی خانواده‌ها به ویژه مناطق مختلف کشورهای در حال توسعه، غالباً بارز و آشکار است، نظام آموزش و پرورش نمی‌تواند برای همه طبقات اجتماعی کارآیی لازم را داشته باشد. از این رو بسیاری از کودکان و نوجوانان، بخصوص در مناطق محروم به رغم هوش و استعداد از ادامه تحصیل باز می‌مانند.

مقدمه

بین پایین بودن پایگاه اجتماعی اقتصادی خانواده با افت تحصیلی فرزندان رابطه معناداری وجود دارد. بین پایین بودن سطح تحصیلات خانواده و افت تحصیلی فرزندان رابطه معناداری وجود دارد. بین عدم نگرش مناسب فرد نسبت به آینده شغلی خود با افت تحصیلی دانش‌آموز رابطه معناداری وجود دارد. بین گسیختگی روابط عاطفی در خانواده و افت تحصیلی فرزندان رابطه معناداری وجود دارد. بین عدم امکانات تحصیلی فرزندان در خانواده و افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد. بین عدم توجه کلی به فرزند در خانواده با افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد. تعاریف گوناگونی از مسأله اجتماعی توسط جامعه شناسان ارائه شده است و مسأله مورد نظر ما در اینجا «افت تحصیلی» است.

دکتر سیفاللهی درباره مسائل اجتماعی می‌گوید:

«در رابطه با مسائل اجتماعی^۱ می‌توان گفت امور و پدیده‌هایی که موجب تنش‌ها و ناسازگاری‌های اجتماعی گردیده و به نحوی جامعه یا زندگی افراد را مورد تهدید و تضعیف قرار دهد» (سیفاللهی، ۱۳۸۱، ۴۰)

هر سازمانی استراتژی و راهکارهایی را بر اساس اهداف سازمانی خود پیش می‌گیرد که خواهان وضعیتی است که بتواند به آن سو هدایت شود و اگر شرایط حاضر سازمانی به بن‌بست‌های شدیدی دچار شود، به فکر راه‌حل‌های اساسی برآمده، چرا که مشکل بزرگی برای رسیدن به هدف بر سر راهش نمایان می‌شود که برای رفع آن باید هزینه‌های زیادی را بپردازد. اما اگر بخواهیم مسأله اجتماعی را اینگونه تعریف کنیم:

«هر وضعیتی که به عنوان فاصله بین واقعیت و وضعیت مطلوب پدیدار شود» (خاکی، ۱۳۸۲، ۱۴) و غالب افراد جامعه باور داشته باشند که می‌توان آن فاصله را رفع کرد.

^۱ Social Problems

سازمان بزرگ آموزش و پرورش در ایران به یک مشکل آموزشی به نام «افت تحصیلی» دانش‌آموزان در مقاطع مختلف روبروست. این پدیده نامطلوب برای کل جامعه مسأله جدی ایجاد کرده که در مواردی ریشه در کیفیت نظام آموزشی ما داشته و اذهان متفکران اجتماعی، برنامه‌ریزان کتاب‌های دولتی، مربیان آموزشی، جامعه‌شناسان، روانشناسان، خانواده‌ها، سیاستمداران و ... را به خود مشغول داشته است.

مجدداً اگر در مورد «مسائل اجتماعی» بگوییم که:

«مسائل اجتماعی جامعه پدیده‌هایی اجتماعی اعم از شرایط ساختاری و الگوهای کنشی است که در مسیر تحولات اجتماعی بر سر راه توسعه یعنی بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب قرار می‌گیرند و مانع تحقق اهداف و تهدید کننده ارزش‌ها و کمال مطلوب‌ها می‌شوند. این مسائل اجتماعی به عنوان پدیده‌هایی نامطلوب اذهان نخبگان و افکار عمومی مردم را به خود مشغول می‌دارند، به طوریکه نوعی وفاق و آمادگی جمعی برای مهار آنها پدید می‌آید.» (عبداللهی، ۱۳۸۳: ۱۲)

این پدیده که به یک مسأله فراگیر و گسترده در جامعه تبدیل شده است، مانعی جدی برای رسیدن به اهداف عالی آموزش و پرورش می‌باشد که مقامات رسمی کشور را به چاره جویی و اقدام عملی در جهت اصلاح و رفع و یا پیشگیری آن وا می‌دارد «افت تحصیلی» مسأله‌ای نیست که بتوان آن را نادیده گرفت، چرا که از سال‌ها قبل این پدیده در نظام آموزشی ما وجود داشته و تا الان ادامه دارد. این میزان ظاهراً در دوره متوسطه بیش از سایر مقاطع تحصیلی می‌باشد و عوامل بسیاری در آن دخالت دارد و همین امر باعث شده است تا عده زیادی از دانش‌آموزان، اصطلاح ریزشی و ریزشی مضاعف^۲ را به خود بگیرند و برخی هم به علت عدم کشش درسی دچار ترک تحصیل بشوند.

^۲ نگارنده به دانش‌آموزانی که دو سال پی در پی در یک کلاس بمانند و سال سوم اگر بخواهند در همان کلاس درس بخوانند، اصطلاح ریزشی مضاعف را اطلاق کرده است.

موضوع و سوال کلی این کتاب آن است که:

«کدام عوامل اجتماعی در افت تحصیلی دانش‌آموزان کشور ما تأثیر دارند»

این یک موضوع کلی و گسترده است که برای کشف عوامل آن، گروهی بزرگ از محققان لازم است که با هزینه بسیار زیاد و همچنین با صرف زمانی طولانی به کتاب مشغول شوند و چه بسا مشکلات بسیاری هم از جنبه‌های مختلف باعث کندی حرکت آنها شده و به علل متفاوت بودن شرایط و موقعیت مکانی و اجتماعی و فرهنگی و غیره نمی‌توان به دلایل ثابتی که همه کشور را در برمیگیرد رسید، اگر چه برخی از دلایل مشترک هم وجود داشته باشد. به همین دلیل سعی شده است تا موضوع کتاب را هم از جنبه مکانی و هم از جنبه بررسی علل و عوامل آن محدودتر ساخت و روشن‌تر و واضح‌تر بیان کرد. بنابراین موضوع بالا که کلی و گسترده بود به عنوان زیر تغییر پیدا کرد.

در عصری که اطلاعات فراگیر شده است، افراد لاجرم در صحنه ارتباط متقابل اجتماعی و زیستن در حال و رفتن به آینده، ضروری می‌بینند که بخشی از آن اطلاعات را در حد نیاز کسب نمایند. و در جهان تکنولوژی نوین با فرهنگ‌های متنوع و متفاوت، دانش و اطلاعات، آگاهی‌ها و اندیشه‌های زاینده و مولد، فرهنگ خوب زیستن و ارزش‌های ملی و انسانی و جامعه‌پذیری سالم، یعنی نوعی تطابق مثبت و سازنده باید به نسل‌های بعد منتقل شود و همچنین آماده‌سازی نسل‌های آتی برای ساختن آینده‌ای ایده‌آل، که سرنوشت چنین جامعه‌ای را خود در دست داشته باشند پس کدام نهاد و سازمان بهتر از آموزش و پرورش خصوصاً در عصر جدید می‌تواند این نقش‌ها و وظایف مهم را عهده‌دار شود.

آموزش و پرورش کشور ما میلیون‌ها دانش‌آموز از مقطع ابتدایی تا متوسطه را در زیر چتر خود جمع کرده و با صرف هزینه‌های زیاد و بکارگیری مربیان، معلمان و امکانات آموزشی و غیره اجرای وظایف مهم و خطیر ذکر شده را عهده‌دار شده‌اند تا بتوانند کودکان و نوجوانان امروز را سالم، کارآمد و موفق از متن نظام به جامعه کشیده و آنها را

قادر نمایند تا در سطح جهانی پایه‌پای پیشرفت علم و تکنولوژی و برای رفع نیازهای واقعی انسان‌ها چه در سطح ملی و فراملی حرکت نمایند و جامعه کشور خود را در عرصه جهانی پایدار و سرفراز سازند.

ولی می‌بینیم که چگونه پس از گذشت یک سال در مقطع مختلف تحصیلی، عده‌ای از دانش‌آموزان به علل مختلف در تحصیل علم و دانش از حد متوسط کل دانش‌آموزان تنزل کرده، در جا می‌زنند، یا مجبور به تکرار پایه می‌شوند یا مردود شده و در نهایت از ادامه تحصیل در کلاس درس خودداری می‌کنند و دچار تحصیل می‌شوند. دانش‌آموزان بخش وسیعی از عناصر تشکیل دهنده نظام آموزش و پرورش می‌باشند.

یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی در میان دانش‌آموزان در نظام آموزشی و پرورش، بحث «تکرار پایه» است که مستلزم سرمایه‌گذاری‌های اضافی زیادی است. بحث تکرار پایه در نظام آموزش و پرورش بحث جدیدی نیست. پدیده‌ای است که از ده‌ها سال قبل در نظام‌های آموزشی وجود داشته است، روندی که ما از آن به عنوان «افت تحصیلی» یاد می‌کنیم.

وظیفه اصلی آموزش و پرورش تعلیم و تربیت است و تعلیم و تربیت از دیدگاه اقتصادی نوعی سرمایه‌گذاری به شمار می‌رود. لذا باید در صدد بود تا چنین سرمایه‌گذاری عظیمی که بخش عمده‌ای از سرمایه‌های کشور را به خود اختصاص می‌دهد. صحیح برنامه ریزی گردد تا ضایعات آن به حد اقل برسد. بدین جهت هر گونه ضایعه‌ای که موجب تلف شدن سرمایه شود و نتیجه مطلوب از آن به دست نیاید «افت» نامیده می‌شود. چرا که هر ساله ده‌ها میلیاردها ریال بودجه کشور را به هدر می‌دهد و نیروهای بالقوه انسان جامعه را از آموزش و پرورش خارج می‌کند و به این ترتیب عظیم‌ترین سرمایه‌های جامعه که همان نیروهای انسانی بی‌ثمر می‌ماند.

ریشه‌های این مشکل و مساله بزرگ و حاد از کجاست؟ آیا این یک مشکل درون سازمانی است یعنی از متن و درون نظام آموزش برخاسته است، یعنی نظام آموزش نمی‌تواند با برنامه‌ها، اصول و قواعد داخلی خود، چگونه این دانش‌آموزان را بر اساس نیازهای روز جامعه تربیت کند یا مشکل برون سازمانی است، یعنی از سطح علمی و معرفتی کل